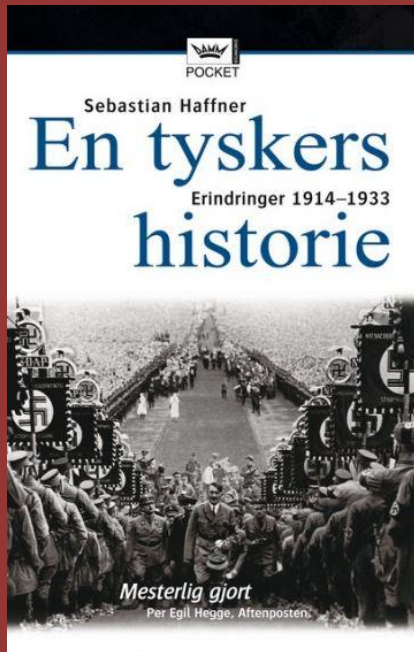

Vi er i 2018 og nærmer oss for 80. gang datoen for "rikskrystallnatten", som natten til 10. november 1938 ble kalt med et ufarlig ord. Og for 85 år siden finner vi 10. mai 1933, den dagen man brente bøker i Berlin og senere andre steder; i Mainz den 23. Juni. Det som politisk-litterær kabaret i årene med nasjonalsosialistisk voldsherredømme likevel kunne være, beskrev Sebastian Haffner i sine posthumt utgitte erindringer: "En tyskers historie":

Det taler riktignok også litt imot oss at vi med opplevelsen av dødsangst og det å kunne bli utlevert ikke visste bedre enn, så godt vi kunne, å ignorere og ikke la oss forstyrre i vår fornøyelse. Jeg tror at et ungt par fra for 100 år siden hadde klart å gjøre mer ut av det – om det bare var en stor elskovsnatt, krydret med fare og fortapthet. Vi kom ikke på å gjøre noe spesielt ut av det og dro på kabaret fordi ingen hindret oss i det: først og fremst fordi vi hadde gjort det uansett, for det andre for å tenke på det ubehagelige i så liten utstrekning som mulig. Det kan se svært kaldblodig og modig ut, men er sannsynligvis et tegn på en viss følelessvakheter og viser at vi, selv om det bare er i lidelsen, ikke var på høyde med situasjonen. Det er når man vil gi meg denne generaliseringen, et av de uhyggeligste trekkene ved den nye tyske historien, at når det gjelder gjerningene, mangler

gjerningsmennene, og når det gjelder lidelsene, mangler martyrene, at alt skjer i en slags tilstand av halv narkose, med en tynn, ynkelig følelessubstans bak det objektivt uhyrlige: at det ble begått mord på en stemning av idiotiske guttestreker, at selvfornedring og moralsk død ble mottatt som et lite og forstyrrende mellomspill, og selv den fysiske torturdøden bare betyr omtrent det samme som "hadde uflaks".

Vi ble imidlertid belønnet for vår makelighet på denne dagen i svært stor grad, for tilfellet førte oss rett inn i katakomben, og dette var den andre bemerkelsesverdige hendelsen denne kvelden. Vi kom til det eneste offentlige stedet i Tyskland hvor det ble ytet en slags motstand – modig, humoristisk og elegant skjedde det. På formiddagen hadde jeg opplevd hvordan den prøyssiske høyesteretten med sin flere hundre år lange tradisjon brøt sammen for nazistene helt æreløst. Om kvelden opplevde jeg hvordan en håndfull små kabaretskuespillere fra Berlin uten noen som helst tradisjon reddet æren gloriøst og med eleganse. Høyesterett hadde falt. Katakomben stod.

Mannen som her førte skuespillertropen sin til seier – for å bevare enhver motstand og holdning ansikt til ansikt med den morderiske overmakten er en slags seier – var Werner Finck, og denne lille kabaretkonferansieren har uten tvil en plass i Det tredje rikets historie – en av de få ærefulle plassene som skal deles ut. Han så ikke ut som en helt, og da han til slutt likevel nesten ble en helt, da ble han det på tross av seg

selv. Ingen revolusjonær skuespiller, ingen bitende satiriker, ingen David med slyngen. Hans innerste vesen var harmløshet og elskverdighet. Vitsene hans var myke, dansende og svevende; hans viktigste virkemiddel dobbeltbetydningen og ordspillet, der han gradvis ble en virtuos. Han hadde oppfunnet noe som man kalte "skjulte poeng" – og jo lenger han holdt på, desto bedre ble han til å skjule sine poeng. Men sine meninger skjulte han ikke.

Han forble et tilholdssted for harmløshet og elskverdighet i et land, der nettopp disse egenskapene stod på utryddingslisten. Og i denne harmløsheten og elskverdigheten satt det – som "skjulte poenger" – et virkelig, ubøyelig mot. Han våget å snakke om nazistenes virkelighet – midt i Tyskland. På sine konferanser kom konsentrasjonsleirene frem, husundersøkelsene, den allmenne angsten, den allmenne løggen; hans spott over dette hadde noe usigelig stille, vemodig og sorgmodig over seg; og en uvanlig trøstende kraft.

Den 31. mars 1933 var kanskje hans største kveld. Salen var full av folk som stirret inn i den neste dagen som ned i en åpen avgrunn. Finck fikk dem til å le, slik jeg aldri har hørt et publikum le. Det var en patetisk latter, latteren av en nyfødt tross, som etterlot seg lammelse og fortvilelse, og faren ga næring til denne latteren – var det ikke nesten et under at SA ikke for lengst var på plass for å arrestere samtlige publikummere? Denne kvelden hadde vi sannsynligvis fortsatt å le selv i politibilen. Vi var på en usannsynlig måte blitt hevet over

